

Літаратура

1. Іванаў І. Не чужая лацінка. [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://www.sb.by/articles/ne-chuzhaya-lats-nka.html> – Дата доступу: 30.01.2022.
2. Каласоўскі Ю.У. Арганізацыйна-педагагічная мадэль патрыятычнага выхавання на ўроках і ў пазаўрочнай дзейнасці. [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://www.n-asveta.by/dadatki/asambleya/kalalouski.pdf> – Дата доступу: 30.01.2022.
3. Шчарбачэвіч Н. Тапанімічная геаметрыя вуліц. [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://zviazda.by/be/news/20151128/1448660169-tapanimichnaya-geometryya-vulic> – Дата доступу: 30.01.2022.

А.У. Карусевіч (ДУА “Сярэдняя школа № 10 імя У.М. Азіна г. Полацка”)

ДАСЛЕДЧА-ПОШУКАВАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Ключавыя словы: адукацыйны працэс, мікрадаследаванне даследча-пошукавая дзейнасць, педагагічныя тэхналогіі, творчае развіццё.

Адной з задач навучання мове з’яўляецца развіццё інтэлектуальных і творчых здольнасцей вучняў, фарміраванне навыкаў самастойнай вучэбнай дзейнасці. Задача настаўніка – развіваць асаблівасці вучняў, найбольш важныя ў сферы зносін, вырашаць праблемы, цесна супрацоўнічаць з іншымі людзьмі, імкнуцца да самапаадукацыі, самаўдасканалення і самарэалізацыі [3, с. 51].

Як вядома, права быць самастойным нельга атрымаць у падарунак: так ці інакш, чалавек вымушаны яго здабываць. Каб быць не трэскай у буры хваль, а караблём, які плыве па волі гаспадара, чалавек павінен валодаць навуковым метадам пазнання ў сучасным інфармацыйным свеце. І да гэтага яго павінна рыхтаваць школа [1, с. 33]. Навучанне ў школе і ёсць шлях да “даросласці”, адным са складнікаў якой з’яўляецца здольнасць самастойна спасцігаць свет і асэнсоўваць яго разнастайныя праявы. А садзейнічае гэтаму правільна арганізаваная на ўроках даследча-пошукавая дзейнасць. Трэба адзначыць, што “калі вучань у школе не навучыўся сам нічога ствараць, то і ў жыцці ён заўсёды будзе толькі пераймаць” [2, с. 195].

Які сучасны настаўнік не марыць аб тым, каб дзеці на яго ўроку працавалі з цікавасцю, творча? Сутнасць даследча-пошукавай дзейнасці якраз і заключаецца ў арганізацыі пошукавай, творчай дзейнасці вучняў па рашэнні новых для іх праблем. Менавіта таму на сучасным этапе, калі рэалізуецца кампетэнтнасны падыход да арганізацыі адукацыйнага працэсу, выкарыстанне даследчых метадаў навучання дазваляе сфарміраваць у вучняў тыя кампетэнцыі, якія дазваляць з часам паспяхова дзейнічаць у розных жыццёвых сферах.

Хачу падзяліцца вопытам арганізацыі даследча-пошукавай дзейнасці на ўроках беларускай мовы ў 5–7 класах. Кожны свой урок пачынаю з

фарміравання ў вучняў матывацыі да навучання. Гэтаму спрыяе стварэнне эмацыянальнага настрою, што дапамагае засяродзіць увагу вучняў на тэме ўрока, абудзіць цікавасць, настроіцца на працу. Сам урок можа быць традыцыйным, а вось пачатак павінен быць арыгінальным. Для стварэння эмацыянальнага настрою выкарыстоўваю прытчы, загадкі, урыўкі з твораў мастацкай літаратуры, міфаў, легенд, казак, якія маюць павучальны сэнс і выклікаюць вучняў на роздум. Заўсёды такі пачатак суправаджаецца пытаннямі: Як вы зразумелі сэнс прытчы? Якая асноўная думка выказвання? Адказваючы на пытанні, школьнікі вучацца выказаць сваё меркаванне, аргументаваць сваю думку, разважаць. Уменне ствараць вуснае выказванне і ёсць першая прыступка да развіцця творчых здольнасцей вучняў.

Іншы раз практыкую такі сродак актывізацыі творчай дзейнасці, як “дапісванне” (“дадумванне”) тэксту. Правядзенне падобнага віду работы стварае пазнавальную і эмацыянную настроенасць, абуджае цікавасць.

На ўроках мовы звяртаюся таксама да фразеалагізмаў, прыказак і прымавак. Напрыклад, пры вывучэнні тэмы “Лічэбнік як часціна мовы” вучні павінны падабраць прыказкі, у якіх ужываюцца лічэбнікі, вызначыць іх разрад паводле значэння і сінтаксічную ролю.

Звяртаюся да метаду эмпатыі. Праз пачуццёва-вобразныя і мысліцельныя ўяўленні вучань спрабуе “перасяліцца” ў аб’ект, які вывучае, адчуць і зразумець яго знутры. Умовай паспяховага выкарыстання гэтага метаду з’яўляецца пэўны стан дзяцей. “Ужывацца” ў сутнасць адукацыйных аб’ектаў дапамагае выкарыстанне славесных прадпісанняў. Напрыклад: Уявіце сабе, што вы сёння не вучні, а Даследчыкі навуковай установы ці Канструктары. Такія практыкаванні развіваюць здольнасць думаць і разумець з’явы з розных пунктаў гледжання, вучаць уключаць у пазнанне не толькі розум, але і пачуцці.

Лічу эфектыўным прыём “Калі б...”. Прапаную вучням пафантазіраваць, што магло б здарыцца, калі б, напрыклад, не было знакаў прыпынку ці ўсе словы пісаліся б з вялікай літары. Выкананне падобных заданняў не толькі развівае ўяўленне вучняў, але і дазваляе ім лепш зразумець узаемасувязь паміж яго складнікамі.

Дастаткова часта на ўроках мовы я праводжу мікрадаследаванне. Пры гэтым выбіраецца аб’ект даследавання (любая тэма па мове). Вучням прапануецца па плане даследаваць аб’ект: сфармуляваць мэту даследавання – знайсці факты пра аб’ект – акрэсліць пытанні і праблемы, якія ўзніклі, – сфармуляваць версіі адказаў, гіпотэзы – даць рэфлексійныя разважанні, усвядомленыя спосабы дзейнасці і вынікі – сфармуляваць вывады. Такая алгарытмізацыя не перашкаджае творчасці. Наадварот, выканаўшы паслядоўна ўсе пералічаныя крокі, амаль кожны вучань непазбежна атрымлівае свой уласны адукацыйны прадукт.

Пры арганізацыі даследча-пошукавай дзейнасці на ўроку я ўлічваю ўзрост вучняў. У 5–7 класах вучні набываюць самыя простыя веды, уменні

і навыкі, якія неабходны для выканання даследчай работы. Ідзе працэс навучання асновам самастойнай дзейнасці, развіцця нестандартнага (крытычнага) мыслення.

На ўроках мовы пяцікласнікам прапаную правесці даследаванне якога-небудзь слова (напрыклад, слова *маці*). Для гэтага трэба скласці сказ, вызначыць сінтаксічную функцыю слова ў сказе, скласці з гэтым словам сінквейн, падабраць прыказкі, вершы беларускіх аўтараў на тэму “Маці”. Далейшае даследаванне накіравана на характарыстыку гэтага слова як часціны мовы, яго гукавы аналіз. Такая праца развівае сістэмнае мысленне і творчае ўяўленне вучняў, актывізуе і ўзбагачае іх слоўны запас, выходзіць пазнавальную цікаўнасць.

Пры вывучэнні тэмы “Галоўныя і даданыя члены сказа” група даследчыкаў атрымлівае заданні: даследаваць галоўныя члены сказа ў мове апавядання Уладзіміра Караткевіча “Нямоглы бацька”, даследаваць даданыя члены сказа ў мове верша Анатоля Грачанікава “Верасень”. Належныя навыкі даследавання набываюць вучні пры вывучэнні тэмы “Лексіка”, калі яны адшукваюць у мове твораў мастацкай літаратуры сінонімы, антонімы, словы з пераносным значэннем і іншыя сродкі мастацкай выразнасці, выкарыстоўваючы пры гэтым слоўнікі і даведнікі.

У працэсе прэзентацыі сваіх даследаванняў вучні авалодваюць навыкамі падагульняць матэрыял, рабіць высновы, адстойваць свае погляды, набываюць камунікатыўныя навыкі. А самае галоўнае, у іх ёсць магчымасць для самарэалізацыі сваіх творчых здольнасцей. Я імкнуся таксама ствараць умовы на ўроку для развіцця творчых здольнасцей праз даследчую дзейнасць шляхам параўнання, развіцця крытычнага мыслення. Так, пры тлумачэнні новага матэрыялу па тэме “Вытворная і невытворная аснова” вучні даследуюць словы і робяць вывад, чаму ў словах *лес, поле, школа* аснова невытворная, а ў словах *лясны, палявы, прышкольны* аснова вытворная. Пры вывучэнні тэмы “Алфавіт” вучні даследуюць гісторыю стварэння чалавецтвам пісьма.

Даследчы эксперымент становіцца адным з прыёмаў пры вывучэнні тэмы “Словазлучэнне”: адзначыць сярод дадзеных спалучэнняў слоў словазлучэнні; пры вывучэнні тэмы “Аднародныя члены сказа”: расставіць знакі прыпынку, пабудаваць схему сказа і інш.; пры вывучэнні тэмы “Лічэбнік”: знайсці лічэбнікі ў прыказках, прыдумаць словы, каб у іх будове былі лічэбнікі.

У 7 класе пры вывучэнні тэм “Дзеепрыметнікавы зварот” і “Дзеепрыслоўны зварот” прапануюць дзецям правесці мікрадаследаванне: выпісаць са слоўніка фразеалагізмы, якія па структуры нагадваюць дзеепрыметнікавыя і дзеепрыслоўныя звароты, і скласці сказы. Такое заданне замацоўвае веды пра дзеепрыметнік і дзеепрыслоўе, вучні пераконваюцца, чым адрозніваецца зварот ад формы дзеяслова, узбагачаецца лексічны запас, замацоўваецца пастаноўка знакаў прыпынку,

вызначаецца сінтаксічная роля і самае важнае – дзеці вучацца самастойна здабываць інфармацыю, працаваць з даведачнай літаратурай.

Лічу, што выкарыстанне даследча-пошукавых прыёмаў і метадаў навучання дапамагае выхоўваць па-сапраўднаму адукаваных, зацікаўленых людзей, здольных самастойна прымаць рашэнні і супрацоўнічаць.

З практыкі бачу, што дзецям падабаюцца такія ўрокі. Яны адзначаюць, што паступова з'яўляецца ўпэўненасць у сабе, адступае нерашучасць. Спачатку некаторым вучням непрывычна тое, што ім даводзіцца гаварыць, выказаць сваё меркаванне, абавязкова адказаць па тэме ўрока, прэзентаваць уласныя напрацоўкі або працу сваёй групы. Яны разумеюць, што гэта вельмі адказна, бо твая падрыхтоўка непасрэдна ўплывае на ацэнку работы ўсёй групы. Таму ўсе зацікаўлены ў найлепшым выніку.

Літаратура

1. Сергеева, М.Г. Наука и образование в современном мире / М.Г. Сергеева // Развитие исследовательской деятельности учащихся: методический сборник / сост. и ред. А.С.Обухов. – М.: Народное образование, 2001. – 33 с.

2. Толстой, Л.Н. Педагогические сочинения / Л.Н. Толстой; сост. Н.В. Вейкшан (Кудрявая). – М.: Педагогика, 1989. – 544 с.

3. Выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій на ўроках беларускай мовы і літаратуры / В.У. Бухавец [і інш.]; пад агул. рэд. С.І. Цыбульскай. – Мінск: «Сэр-Вит», 2006. – 208 с. – (Майстэрня настаўніка)

А.А. Кірдун (Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт)

ПРАКТЫЧНЫЯ АСПЕКТЫ ВЫВУЧЭННЯ ТЭРМІНАЛОГІІ Ў МЕЖАХ КУРСА “БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)”

Ключавыя словы: прафесійная лексіка, тэрмін, тэрміналогія, дэфініцыя, навучанне, практычныя заданні.

Вывучэнне навукавай тэрміналогіі з'яўляецца абавязковым складнікам курса “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. Звычайна ў дапаможніках па гэтай дысцыпліне ў тэрэтычнай частцы ўвага студэнтаў звяртаецца на неабходнасць размежавання такіх паняццяў, як “тэрмін”, “номен”, “прафесіяналізм”, “тэрміналогія” і даюцца іх азначэнні; адзначаюцца такія асаблівасці тэрмінаў, як наяўнасць дэфініцыі, адназначнасць, адсутнасць сінонімаў і варыянтаў, адсутнасць эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі і вобразнасці; апісваюцца структурныя тыпы тэрміналагічных назваў, у тым ліку тэрміны-словы, якія падзяляюцца на невытворныя і вытворныя (простыя, складаныя, абрэвіятуры), тэрміны-словазлучэнні, якія могуць мець розныя граматычныя мадэлі; вылучаюцца і апісваюцца спосабы тэрмінаўтварэння;